

آسیب‌شناسی سیاست‌های حمایتی از مادران شاغل درخصوص نگهداری از کودکان خردسال در ساعات کاری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۱۹۰۶۴
کد موضوعی: ۲۷۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۲/۴/۱۰

عنوان گزارش:
آسیب‌شناسی سیاست‌های حمایتی از مادران شاغل در خصوص
نگهداری از کودکان خردسال در ساعات کاری

نام دفتر:
مطالعات فرهنگ و آموزش (گروه زنان و خانواده)

تهیه و تدوین:
آسیه ارحامی

ناظر علمی:
موسی بیات

اظهار نظر کنندگان:
ریحانه رحمانی پور، محمدصادق عبداللہی کرمانی، محمدبرزگر خسروی

گرافیک و صفحه آرایی:
سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:
شیوا اسکندری

واژه‌های کلیدی:
۱. سیاست‌های حمایتی
۲. مادران شاغل
۳. مهد کودک سازمانی
۴. قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
مقدمه.....	۸
۱. مروری بر سوابق تقنینی مهد کودک سازمانی در ایران.....	۱۰
۲. بررسی وضعیت دسترسی به مهد کودک سازمانی ذیل دستگاه‌های اجرایی.....	۱۲
۳. چالش‌های پیش روی مادران شاغل به دلیل جایگزینی مهد سازمانی با کمک هزینه مهد کودک.....	۱۵
جمع‌بندی و پیشنهاد.....	۱۸
منابع و مآخذ.....	۲۰

فهرست جداول

جدول ۱. وضعیت دستگاه‌های اجرایی از حیث تسهیلات نگهداری از فرزند در ساعات کاری در سال ۱۴۰۱.....	۱۳
جدول ۲. بررسی مبلغ کمک هزینه مهد کودک از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۴۰۱.....	۱۶

فهرست شکل

شکل ۱. «روند تقنینی تغییر سیاست‌های مرتبط با مهد کودک سازمانی».....	۱۲
---	----

فهرست نمودار

نمودار ۱. وضعیت مهد کودک‌های سازمانی در دستگاه‌های اجرایی در سال ۱۴۰۱.....	۱۵
--	----

آسیب‌شناسی سیاست‌های حمایتی از مادران شاغل در خصوص نگهداری از کودکان خردسال در ساعات کاری

چکیده

عدم اختصاص ردیف اعتباری مشخص برای این مسئله، پراکندگی جغرافیایی واحدها و بخش‌های سازمانی که امکان انعقاد قرارداد با یک مجموعه واحد را محدود می‌کند، مناسب نبودن شرایط محیطی و آلودگی محیط برخی دستگاه‌ها و یا کارگاه‌ها، فقدان فضایی مناسب در ساختمان‌های ستادی، تلقی منفی مدیران از مهدسازمانی و ممنوعیت ضوابط بودجه جهت پرداخت کمک‌هزینه بالاتر از رقم تعیین شده توسط دولت از جمله چالش‌هایی است که دستگاه‌ها در راستای اتخاذ سیاست‌های حمایتی در این راستا بر شمرده‌اند. بر این اساس به دولت پیشنهاد می‌شود به منظور حمایت از مادران شاغل، مبلغ کمک‌هزینه مهد کودک تا زمانی که دستگاه‌ها نسبت به عقد قرارداد با بخش خصوصی اقدام نکرده‌اند به حداقل یک سوم هزینه متعارف مهد کودک افزایش دهد. سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک به عنوان نهاد متولی موضوع مهد کودک‌ها موظف به اعلام مبلغ هزینه متعارف در ابتدای هر سال جهت تصویب در ضوابط اجرایی بودجه سنواتی است. این مبلغ باید با توجه به تفاوت هزینه‌ها به تفکیک کلان شهرها و سایر شهرها تعیین شود.

این گزارش به بررسی اقدامات نظام حکمرانی در موضوع چالش‌های پیش روی مادران شاغل جهت نگهداری از کودکان خردسال خود و آسیب‌شناسی سیاست‌های حمایتی از آنها در راستای رفع این چالش همچون ایجاد مهد کودک سازمانی، انعقاد قرارداد سازمانی با مهد خصوصی و یا اعطای کمک‌هزینه مهد کودک پرداخته است. اگرچه براساس قانون مدیریت خدمات کشوری ایجاد و اداره مهد کودک توسط دستگاه‌های اجرایی ممنوع اعلام شد و صرفاً دستگاه‌ها مجاز به پرداخت کمک‌هزینه مهد کودک متناسب با مبلغ تعیین شده از سوی هیئت دولت در هر سال به مادران دارای فرزند زیر ۶ سال بودند با این حال با توجه به تکلیف قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» در خصوص ضرورت تأمین مهد کودک از طریق انعقاد قرارداد با بخش خصوصی این ممنوعیت قانونی ناظر بر ایجاد مهد کودک در حال حاضر حذف و ماده (۲۳) قانون مدیریت خدمات کشوری نسخ جزئی (در زمینه ایجاد مهد کودک توسط دستگاه اجرایی مشمول قانون مزبور) شده است. با این حال رصد دستگاه‌های اجرایی نشان می‌دهد تنها تعداد محدودی از دستگاه‌ها (۳۲ درصد) چنین ظرفیتی را ایجاد کرده‌اند.

« خلاصه مدیریتی

آنها (۸ دستگاه) به تأمین مهد کودک برای مادران شاغل در دستگاه خود اقدام کرده‌اند؛ گفتنی است بخش عمده این دستگاه‌ها نیز قبل از تصویب قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت این امکان را در مجموعه خود فراهم کرده بودند.

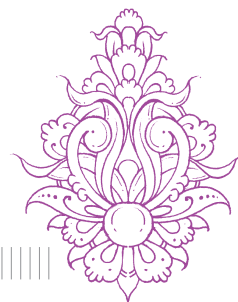
عدم تخصیص اعتبارات برای عقد قرارداد با مهد خصوصی و فقدان ردیف اعتباری مشخص برای این موضوع در بودجه سنواتی، پراکندگی جغرافیایی واحدها و مجموعه‌های ذی‌ربط سازمانی که امکان انعقاد قرارداد با یک مجموعه واحد را محدود می‌کند، مناسب نبودن شرایط محیطی و آلودگی محیط بر خنثی‌سازی سازمان‌ها یا کارگاه‌ها، فقدان فضای مناسب در ساختمان‌های ستادی، محدود بودن تعداد مادران دارای فرزند خردسال و احتمال عدم استقبال برخی مادران از مهد سازمانی، تلقی منفی مدیران سازمانی از تأمین مهد یا عدم باور به هزینه‌کرد در راستای عقد قرارداد با بخش خصوصی و چالش حقوقی به علت ممنوعیت ضوابط بودجه از منظر ممنوعیت پرداخت کمک‌هزینه بالاتر از رقم تعیین شده از سوی دولت به مادران از جمله چالش‌هایی است که دستگاه‌ها برای اجرای ماده (۲۲) قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» بر شمرده‌اند. بر این اساس به دولت پیشنهاد می‌شود به منظور حمایت از مادران شاغل، مبلغ کمک‌هزینه مهد کودک تا زمانی که دستگاه‌ها نسبت به عقد قرارداد با بخش خصوصی اقدام نکرده‌اند به حداقل یک سوم هزینه متعارف مهد کودک افزایش دهد. سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک به عنوان نهاد متولی موضوع مهد کودک‌ها موظف به اعلام مبلغ هزینه متعارف در ابتدای هر سال جهت تصویب در ضوابط بودجه سنواتی است. این مبلغ باید با توجه به تفاوت هزینه‌ها به تفکیک کلان‌شهرها و سایر شهرها تعیین شود. علاوه بر این تعیین ضوابط مهدهای سازمانی و استانداردسازی فضا و کیفیت ارائه خدمات به کودکان مادران شاغل برای محیط‌های کاری و تدوین دستورالعمل محتوای آموزشی آنها از سوی این سازمان مبتنی بر تبصره «۱» ماده (۵) اساسنامه سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک مصوب ۱۳۹۹/۱۲/۲۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی ضرورت دارد.

با توجه به اینکه مسئولیت نگهداری از فرزندان از منظر فرهنگی و عرف حاکم بر جامعه، عمدتاً بر عهده مادران است، اشتغال زنان در صورت فقدان نظام حمایتی مناسب و کارآمد از آنها، به افزایش مسئولیت‌های مادران و به تبع آن فشار حاصل از نقش‌های چندگانه منجر خواهد شد، به نحوی که مادران پس از بازگشت به کار درگیر کشمکش‌هایی می‌شوند که شاید یکی از مهم‌ترین آنها مسئله نگهداری از کودک و مراقبت از او در ساعات کاری است. یکی از برنامه‌ها و سیاست‌های حمایتی در راستای تسهیل شرایط مادران شاغل و کاهش اضطراب و نگرانی آنها، اختصاص مهد کودک سازمانی یا عقد قرارداد با نزدیک‌ترین مهد کودک با سازمان است که در سال‌های اخیر به علت ممنوعیت قانون خدمات کشوری در این زمینه، به اعطای کمک‌هزینه نگهداری کودک خردسال تنزل یافته اگرچه این ممنوعیت با قانون حمایت از خانواده جوانی جمعیت نسخ جزئی در زمینه «یجاد مهد» شده است.

در این گزارش تلاش شد ضمن مروری بر تاریخچه قوانین وضع شده در حوزه مهد کودک سازمانی، وضعیت اجرای تبصره ماده (۲۲) قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» و تبصره «۳» آن در دستگاه‌های اجرایی مورد بررسی قرار گیرد و سپس مبتنی بر چالش‌های احصا شده از سوی مشاوران امور زنان و خانواده دستگاه‌ها و مقالات منتشر شده در این حوزه، جهت بهبود سیاست‌های حمایتی در این راستا پیشنهادهایی ارائه شود.

فقدان مهد کودک ذیل تمامی سازمان‌ها برای مادران شاغل، عدم انطباق کمک‌هزینه مهد کودک که هر ساله از سوی دولت تعیین می‌شود با هزینه‌های واقعی، عدم پرداخت کمک‌هزینه مهد کودک به تمامی مادران شاغل یا دارای قرارداد حجمی و شرکتی، تعطیلی مکرر مهد کودک‌ها و مدارس به دلایلی چون آلودگی هوا یا سرما و چالش‌های حاصل از آن برای مرخصی مادران شاغل، عدم انطباق ساعات شروع و تعطیلی مهد کودک‌ها و مدارس با ساعت کار مادران شاغل از جمله چالش‌های پیش‌روی مادران شاغل در زمینه نگهداری از کودکان خود در ساعات کاری است.

با توجه به نامه‌نگاری صورت گرفته با دستگاه‌های اجرایی تنها ۳۲ درصد

مقدمه و بیان مسئله

داده‌های مرکز آمار ایران نرخ مشارکت اقتصادی زنان را ۱۶ درصد در سال ۱۳۹۸ گزارش کرده است [۱]. اگرچه آمار اشتغال زنان در جامعه ایران بالا نیست با این حال به نظر می‌رسد تمایل به اشتغال در میان زنان در جامعه ایران به‌ویژه به دلیل افزایش سطح تحصیلات آنها روز به روز در حال افزایش است. براساس پیمایش ملی خانواده که در سال ۱۳۹۸ از سوی جهاد دانشگاهی انجام شده، پاسخگویان در پاسخ به این گزاره که «بعضی‌ها معتقدند زنان نیز باید مثل مردان در تأمین مخارج خانواده سهیم باشند شما با این موافقید یا مخالف؟» ۶۳٫۵ درصد موافق بوده‌اند.^۱ علاوه بر این در این پیمایش ۴۵ درصد پاسخگویان^۲ موافق کار زنان در بیرون از منزل بوده‌اند [۲]. واقعیت این است که مشارکت اقتصادی زنان در عرصه عمومی، منجر به تغییرات متعددی در ساختار و کارکرد نهاد خانواده، انتظارات نقشی، هویت جنسیتی و به‌ویژه نقش مادری شده است همچنین به‌رغم بهبود درآمد اقتصادی زنان و استقلال آنها، تعارضات و فشار نقشی را برای آنها به همراه آورده است. با توجه به اینکه مسئولیت نگهداری از فرزندان عمدتاً بر عهده مادران است، اشتغال تمام‌وقت زنان در صورت فقدان نظام حمایتی مناسب، به افزایش مسئولیت‌های مادران و به تبع آن فشار حاصل از نقش‌های چندگانه منجر خواهد شد. واقعیت این است که مادر شدن هزینه‌های بیشتری را به زنانی که شاغل هستند و کسانی که در شغل و حرفه خود تعهد بیشتری دارند، تحمیل می‌کند. نتایج پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد زنان در مقایسه با مردان شاغل عمدتاً تعارض نقش‌ها و هویت‌های شغلی و خانوادگی را تجربه می‌کنند و مجبور به واگذاری یکی به نفع دیگری می‌شوند، در این میان اولین و در دسترس‌ترین مواجهه با این تعارض کوچک کردن بعد خانواده است [۳].

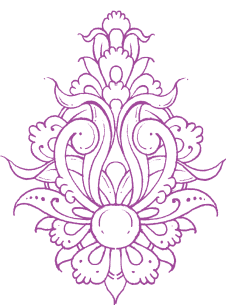
مادران شاغل پس از پایان دوره مرخصی زایمان و بازگشت به کار درگیر کشمکش‌هایی می‌شوند که شاید یکی از مهم‌ترین آنها مسئله نگهداری کودک و مراقبت از او در ساعات کاری است [۳]. این مسئله از این حیث حائز اهمیت است که تغییرات اجتماعی و فرهنگی از جمله گسترش فاصله‌های جغرافیایی، معضل ترافیک و حمل‌ونقل و هسته‌ای شدن خانواده ایرانی منجر شده بسیاری از خانواده‌های جوان، چون گذشته از امکان مراقبت اعضای نزدیک خانواده جهت نگهداری از فرزند خود بی‌بهره باشند و به‌ناچار کودک خود را به مهد کودک فرستاده یا برای مراقبت از او پرستار بگیرند [۴]. در این میان نقش سیاست‌های اجتماعی در حمایت از مادران شاغل در راستای تسهیل در مراقبت از کودک بسیار حائز اهمیت است چرا که زمانی که افراد از خانواده یا نهادهای اجتماعی حمایتی دریافت نمی‌کنند برای کاهش فشار نقشی یا تعادل بخشی به چالش‌های پیش رو یا مجبور به ترک شغل خود می‌شوند یا تأخیر در فرزندآوری یا کاهش تعداد فرزندان را انتخاب می‌کنند [۵].

یکی از برنامه‌ها و سیاست‌های حمایتی که عموماً در راستای حمایت از نگهداری فرزندان مادران شاغل^۳ و کاهش اضطراب و نگرانی آنها اجرایی می‌شود، تأمین مهد کودک سازمانی یا پرداخت کمک هزینه آن است. این امر کمک خواهد کرد تا بانوان بتوانند در عرصه کار، تولید و فعالیت حرفه‌ای خود، دغدغه کمتری برای نگهداری از فرزند داشته باشند، این حمایت به‌ویژه در دوره شیوع بیماری‌های واگیردار (چون کرونا یا آنفولانزا) و همچنین آلودگی هوا که تعطیلی مهد کودک‌ها را عمدتاً به همراه خواهد داشت، پررنگ‌تر است

۱. میزان موافقت زنان با این گزاره ۷۰ درصد و مردان ۵۵٫۸ درصد بوده است.

۲. ۵۴٫۸ درصد زنان و ۳۴ درصد زنان با این گزاره موافق بوده‌اند.

۳. افزایش مدت زمان مرخصی زایمان نیز عموماً با همین هدف در کشورها اجرا می‌شود.

چرا که مهد سازمانی امکان هماهنگی بیشتری با شرایط کاری مادران داشته^۱ و به علت سهولت در دسترسی به کودک، آرامش خاطر بیشتری را برای آنها به همراه خواهد داشت.

ارزیابی سیاست‌ها و قوانین جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد در موارد متعددی بر ضرورت ارائه تسهیلات به مادران شاغل تأکید شده است: در «سیاست‌های اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران» مصوب ۱۳۷۱/۵/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی بر ضرورت حمایت از زنان شاغل هم‌راستا با حمایت از نهاد خانواده تأکید شده است. برای مثال در ماده (۷) این سیاست‌ها ذکر شده «تسهیلات لازم برای استفاده از توانایی‌های زنان کارشناس، متخصص و تحصیل کرده فراهم آید به گونه‌ای که اهتمام آنان به ایفای نقش خود در خانواده و شرایط زندگی، به کناره‌گیری از فعالیت اجتماعی منجر نشود» در ماده (۱۰) نیز قید شده «با توجه به اهمیتی که نظام جمهوری اسلامی ایران به استحکام بنیان خانواده و نقش تربیتی و سازنده زنان در خانه قائل است، مقررات و تسهیلات لازم، به مناسبت «شغل مادرانه» در نظر گرفته شود، از قبیل استفاده از مرخصی با حقوق، تقلیل ساعت کار، مزایای بازنشستگی با سنوات کمتر خدمت، امنیت شغلی، برخورداری از تأمین اجتماعی در مواقع بیکاری، بیماری، پیری یا ناتوانی از کار»؛ در «منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران» مصوب ۱۳۸۳/۶/۳۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی، ذیل بند «۱۰۷» بر «حق برخورداری از تسهیلات و ضوابط و قوانین متناسب با مسئولیت‌های خانوادگی (همسری - مادری) زنان در جذب، به کارگیری، ارتقا و بازنشستگی آنان در زمان اشتغال» تأکید ورزیده شده است. در «سند مهندسی فرهنگی کشور» ذیل راهبرد کلان ۴ با موضوع «جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل» بر ضرورت فراهم آوردن «امکان حضور منعطف و کاهش ساعات کار موظف، ایجاد امتیازات خاص و تسهیلات لازم در طرح دور کاری و نیمه حضوری و سایر شیوه‌های مناسب اشتغال برای زنان باردار و مادران دارای فرزند زیر پنج سال» تأکید شده است. در بند «۹» «سیاست‌های کلی نظام اداری» ابلاغی ۱۳۸۹/۱/۱۴ مقام معظم رهبری، بر ضرورت «توجه به استحکام خانواده و ایجاد تعادل بین کار و زندگی افراد در نظام اداری» تأکید شده است. در بند «۱۵» «سیاست‌های کلی بر نامه هفتم توسعه» ابلاغی مقام معظم رهبری ضرورت «تحکیم نهاد خانواده و رفع موانع رشد و شکوفایی بانوان» مورد اشاره قرار گرفته که می‌توان یکی از این موانع رشد و شکوفایی زنان را فشار نقشی حاصل از اشتغال و مسئولیت خانوادگی و ضرورت حمایت از آنان در این زمینه تفسیر کرد. حال سؤال اینجاست با توجه به اهمیت مادری در نظام حکمرانی جمهوری اسلامی ایران در زمینه حمایت از مادران شاغل در حوزه نگهداری از کودکان خردسال آنها، چه اقدام‌ها و قوانینی لحاظ شده و مادران شاغل با چه چالش‌هایی مواجه‌اند؟ به عبارت بهتر چگونه قوانین تلاش کرده‌اند برخی از چالش‌های مادران شاغل برای نگهداری از فرزند خود را در ساعات اداری کاهش دهند و کیفیت اجرای این قوانین به چه نحو است؟

با توجه به مطالب فوق در این گزارش تلاش خواهد شد ضمن بررسی چالش‌های پیش‌روی مادران شاغل در زمینه نگهداری از کودکان، وضعیت اجرای تبصره «۳» ماده (۲۲) قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» در دستگاه‌های اجرایی با موضوع ضرورت تأمین مهد کودک مورد ارزیابی قرار گیرد.

ملاحظات: با توجه به تفاوت‌های نظری در خصوص کارکردهای مهد کودک و سن مناسب واگذاری کودک به مهد، این گزارش ورود محتوایی به چالش‌های نظری فوق نخواهد کرد و صرفاً مبتنی بر نیاز واقعی مادران شاغل و ایجاد هماهنگی بین نقش مادری و اشتغال آنها به بحث تأمین مهد کودک خواهد پرداخت. به عبارت دیگر فرض این گزارش بر این است که مادران شاغل از امکان نگهداری کودک در کنار اعضای خانواده چون مادر بزرگ، خاله و ... بی‌بهره هستند و به ناچار یا مبتنی بر شرایط اجتماعی-فرهنگی ترجیح بر گذاردن کودک خود به مهد داشته و بر این اساس نیاز به حمایت در این راستا دارند. از سوی دیگر کیفیت نگهداری و نحوه آموزش‌ها و نظام تربیتی مهد و نیروی متخصص در این زمینه نیز به رغم اهمیت فوق‌العاده آن در این گزارش بررسی نخواهد شد چرا که این مسئله موضوع گزارش مجزایی است و مرتبط با کلان مسئله آموزش در مهد کودک فارغ از نوع مدیریت یا وابستگی آن به ارگان‌های دولتی یا استقلال آنها به عنوان بخش خصوصی است.

۱. به علت عدم تعطیلی در موقعیت‌هایی چون آلودگی هوا و یا سرما همچنین ساعات هماهنگ شروع و پایان مهد با ساعات کار مادر و همچنین تابعیت از ضوابط اداری، فرهنگی و اجتماعی سازمان

۱. مروری بر سوابق تقنینی مهد کودک سازمانی در ایران

در قانون «ترویج تغذیه با شیر مادر و حمایت از مادران در دوران شیردهی» مصوب ۱۳۷۴/۱۲/۲۲ ذیل ماده (۴) نیز ذکر شده «دستگاه‌های دولتی و وابسته به دولت از جمله سازمان‌هایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر نام است و دیگر دستگاه‌هایی که به لحاظ مقررات خاص استخدامی مشمول قانون کار نیستند، موظف به ایجاد تسهیلات مناسب برای تغذیه شیرخوارگان با شیر مادر در جوار محل کار کارکنان زن می‌باشند.»

بدین ترتیب براساس قوانین یادشده، هم کارگاه‌ها و مؤسسه‌های تابع قانون کار و هم دستگاه‌های دولتی مکلف به ایجاد مهد کودک یا تسهیلات مناسب در جوار محل کار بوده‌اند.^۱

با این حال از سال ۱۳۸۳ مخالفت دولت نسبت به احداث و راه‌اندازی مهد کودک‌های سازمانی و کارگاهی در قالب برنامه چهارم توسعه شکل گرفت و در نهایت به ممنوع شدن ایجاد و اداره هر گونه مهد کودک سازمانی در قانون مدیریت خدمات کشوری ختم شد.

در ماده (۱۴۵) قانون برنامه چهارم توسعه برای اولین بار به موضوع منحل شدن مهد کودک‌های سازمانی از سال سوم برنامه و جایگزینی آن با پرداخت یارانه مستقیم اشاره شده است. در بند «ح» ماده (۱۴۵) این قانون ذکر شده: «کلیه خدماتی که در حال حاضر توسط دستگاه‌های موضوع ماده (۱۶۰) این قانون، برای کارکنان خود در زمینه‌های مختلف نظیر سرویس رفت و آمد، سلف سرویس، تعاونی‌های مصرف، امور ورزش کارکنان، مهد کودک و موارد مشابه به صورت امانی و یا خرید خدمات صورت می‌گیرد، از سال سوم برنامه با پرداخت یارانه مستقیم انجام خواهد شد و کلیه واحدهای اداری ذی‌ربط منحل گردیده و کارکنان رسمی آنها به واحدهای نیازمند دیگر منتقل می‌شوند.»

علاوه بر این در قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶/۷/۸ و ذیل ماده (۲۳) آن «ایجاد و اداره هر گونه مهمان‌سرا، زائر سرا، مجتمع مسکونی، رفاهی، واحدهای درمانی و آموزشی، فضاهای ورزشی، تفریحی و نظایر آن توسط دستگاه‌های اجرایی ممنوع شد.» در ماده (۷۸) این قانون نیز ذکر شده: «در دستگاه‌های مشمول این قانون کلیه مبانی پرداخت خارج از ضوابط و مقررات این فصل به استثنای پرداخت‌های قانونی که در زمان بازنشسته شدن یا از کار افتادگی و یا فوت پرداخت می‌گردد و همچنین برنامه کمک‌های رفاهی که به عنوان یارانه مستقیم در ازای خدماتی نظیر سرویس رفت و آمد، سلف سرویس، مهد کودک و یا سایر موارد پرداخت می‌گردد، با اجرای این قانون لغو می‌گردد.»

اگرچه اطلاعات ناچیزی در زمینه تاریخچه مهد کودک‌های سازمانی در ایران در دسترس است اما رجوع به منابع اندک موجود در این زمینه نشان می‌دهد از سال ۱۳۵۴ سازمان‌های دولتی موظف به تأسیس مهد کودک شده^۲ و ضوابط آن از سوی سازمان زنان تعیین شد. در سال ۱۳۵۶ در بودجه کل سازمان‌های دولتی بودجه لازم برای احداث مهدکودک ویژه فرزندان زنان کارمند پیش‌بینی شد [۶]. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و با انحلال نهادهای رفاهی حوزه زنان در آن دوره چون سازمان زنان، اجازه تأسیس مهد کودک به وزارت بهداشت و بهزیستی و سپس به سازمان بهزیستی محول شد [۶]. در سال ۱۳۵۸ اولین قانون مرتبط با ضوابط مهدکودک‌های وابسته دولت تصویب شد. براساس مصوبه هیئت وزیران دولت موقت جمهوری اسلامی ایران در جلسه مورخ ۱۳۵۸/۵/۲۲ بنا به پیشنهاد شماره ۹۵۳۷ مورخ ۱۳۵۸/۳/۲۱ وزارت کار و امور اجتماعی تصویب کردند [۷]:

«در کارگاه‌های دولت و وابسته به دولت که از خدمات کارگران زن استفاده می‌کنند، برای نگهداری و مراقبت از فرزندان آنان در ساعات کار شیرخوارگاه و مهد کودک ایجاد گردد. ضوابط و شرایط اداره این مراکز به پیشنهاد وزارت کار و امور اجتماعی به تصویب شورای عالی کار خواهد رسید. اعتبار لازم برای هزینه‌های ثابت و جاری این مرکز با استفاده از امکانات مالی کارگاه‌های مربوط تأمین خواهد شد.»

در قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ ذیل ماده (۷۸)، مصوبه فوق به نوعی تکرار و تبدیل به قانون دائمی شده است: «در کارگاه‌هایی که دارای کارگران زن هستند کارفرما مکلف است به مادران شیرده تا پایان دوسالگی کودک پس از هر سه ساعت نیم ساعت فرصت شیر دادن بدهد. این فرصت جزء ساعات کار آنان محسوب می‌شود و همچنین کارفرما مکلف است متناسب با تعداد کودکان و پادر نظر گرفتن گروه سنی آنها مراکز مربوط به نگهداری کودکان (از قبیل شیرخوارگاه، مهد کودک و...) را ایجاد نماید. تبصره - آیین‌نامه اجرایی، ضوابط تأسیس و اداره شیرخوارگاه و مهد کودک توسط سازمان بهزیستی کل کشور تهیه و پس از تصویب وزیر کار و امور اجتماعی به مرحله اجرا گذاشته می‌شود» [۷].

علاوه بر این در «آیین‌نامه اجرایی شیرخوارگاه‌ها و مهد کودک‌ها مصوب ۱۳۷۰/۵/۱۶» که در بر دارنده ۱۶ ماده و ۱۳ تبصره است جزئیات ضوابط نگهداری کودکان در کارگاه‌ها ذکر شده، براساس این آیین‌نامه «مرکز نگهداری کودکان مؤسسه‌ای است آموزشی، پرورشی، رفاهی که کودکان بانوان شاغل در کارگاه، کارخانه را در سه بخش شیرخوارگاه (دوسالگی - ۴۵ روز) مهد کودک (دوسالگی - پنج‌سالگی) و آمادگی (از پنج سال تا قبل از ورود به دبستان) نگهداری می‌نماید.»

۱. در قانون تشکیل وزارت رفاه اجتماعی مصوب ۱۳۵۳/۵/۱ ذیل ماده یک «تأمین خدمات رفاهی برای کلیه گروه‌های سنی و خانواده‌ها از طریق ایجاد و تعمیم مراکز رفاه خانواده، مهدکودک، خانه‌ها و باشگاه‌های جوانان و پیران» جزء وظایف این وزارتخانه لحاظ شده است.

۲. توجه به این نکته ضروری است که تا پیش از سال ۱۳۹۱ و با توجه به سیاست تحدید مولید، پرداخت کمک‌هزینه نگهداری از فرزند برای مادران شاغل به تعداد سه فرزند (کمتر از پنج سال) محدود بوده است و هزینه بیش از سه فرزند را بایستی خود مادر متقبل می‌شد که خوشبختانه این محدودیت با قانون «اصلاح قوانین تنظیم جمعیت و خانواده» مصوب ۱۳۹۲/۳/۲۰ منسوخ شد.

از خانواده و جوانی جمعیت ذکر شده «کلیه دستگاه‌های مذکور در ماده (۲۹) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مکلفند با مشارکت بخش خصوصی و یا به صورت خرید خدمات نسبت به تأمین مهد کودک برای نگهداری کودکان مادران شاغل در همان دستگاه اقدام نمایند». بدین ترتیب ماده (۲۳) قانون مدیریت خدمات کشوری نسخ جزئی در زمینه ایجاد مهد کودک نسخ جزئی شده است.

با توجه به واگذاری مهد کودک‌ها به سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک، این سازمان مسئولیت تدوین دستورالعمل‌ها در این خصوص را برعهده دارد. باین حال در شیوه‌نامه «ساماندهی و مدیریت امور اجرایی کودکان کستان‌ها» که برای سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ تهیه شده تنها در برخی از موارد تمایزها و تسهیلاتی برای مهدیهایی که مطابق ماده (۲۲) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت شکل گیرند، لحاظ شده است؛ در ماده (۳۴) شیوه‌نامه ساماندهی و مدیریت امور اجرایی کودکان کستان‌ها ذکر شده: «زمان متعارف ارائه خدمات تربیتی و آموزشی و مراقبتی کودکان کستان‌های عادی (اعم از مستقل، ضمیمه مدارس دولتی یا ضمیمه مدارس غیردولتی) ۲۲ ساعت در هفته و روزانه حداکثر چهار ساعت و نیم قابل ارائه در نوبت صبح (۷ تا ۱۳) یا عصر (۱۳ تا ۱۸) تعیین و اجرایی گردد. کودکان صرفاً در یک نوبت می‌توانند ثبت‌نام گردند». باین حال مطابق تبصره همین ماده «کودکستان‌های خاص از جمله کودکان کستان‌های وابسته به مراکز درمانی، کارخانه‌ها و ادارات به دلیل اقتضائات خاص کاری و همچنین طبق ماده (۲۲) قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» از رعایت سقف زمانی مستثنی هستند و براساس شیفت کاری والدین به ارائه خدمات خواهند پرداخت. شهریه خدمات مضاف بر ساعات استاندارد این کودکان کستان‌ها براساس شهریه محاسبه خواهد شد».

در تبصره «۳» ماده (۱۱) بخشنامه مذکور «تطبیق مجوز تأسیس و فعالیت واحدهای شبانه‌روزی تربیت کودک تنها در بیمارستان‌ها و اماکن شبانه‌روزی مجاز است که مادران شاغل مشمول شیفت عصر یا شب هستند. فاصله مکانی کودکان کستان نسبت به مکان اشتغال مادر باید به نحوی نزدیک باشد که مادر بتواند در صورت نیاز به سهولت به فرزند خود دسترسی پیدا کند».

بدین ترتیب براساس این بخشنامه صرفاً از حیث زمان نگهداری از طفل برای مهد کودک‌های سازمانی تسهیلاتی لحاظ شده و در خصوص ضوابط تأسیس و یا نوع آموزش و یا شهریه آنها یا نحوه به کارگیری مربی از بخش خصوصی قاعده‌ای تعیین نشده است.

با توجه به مطالب فوق روند قوانین این حوزه را می‌توان در شکل زیر خلاصه کرد:

در همین راستا هیئت وزیران نیز در جلسه مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۲۱ بنا به پیشنهاد معاونت توسعه مدیریت و سرمایه انسانی رئیس جمهور و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب نمود:

دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۱۶۰) قانون برنامه چهارم توسعه مکلفند در اجرای بند «ح» ماده (۱۴۵) قانون یادشده و ماده (۷۸) قانون مدیریت خدمات کشوری، کلیه خدماتی را که در حال حاضر برای کارکنان خود در زمینه‌هایی نظیر سرویس رفت و آمد، سلف سرویس، امور ورزشی کارکنان، مهد کودک و موارد مشابه به صورت امانی یا خرید خدمات ارائه می‌دهند از تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۸ به صورت **یارانه مستقیم** و از طرق معتبر از جمله تشکلهای و تعاونی‌های کارکنان و یا هر راه مورد توافق، با رعایت مقررات مربوط ارائه نمایند».

از این سال به بعد در ضوابط اجرایی بودجه هر سال، هیئت دولت حداکثر مبلغ کمک هزینه مهد کودک برای مادران شاغل (دارای فرزند زیر ۶ سال) را مشخص می‌کند و پرداخت بیش از آن را نیز مجاز نمی‌داند.

در بخشنامه ضوابط اجرایی بودجه سال ۱۴۰۱ ذیل تبصره «۲» ماده (۱۱) ذکر شده: «کمک هزینه غذای روزانه حداکثر یکصد و پنجاه هزار (۱۵۰۰۰۰) ریال، ایاب و ذهاب کارمندی که از خدمات حمل و نقل سرویس سازمانی استفاده نمی‌نمایند در تهران ماهانه حداکثر دو میلیون و چهارصد (۲۴۰۰۰۰۰) ریال و در شهرهای دارای پانصد هزار نفر جمعیت و بالاتر ماهانه حداکثر یک میلیون و پانصد و سی هزار ریال، **مهد کودک برای زنان کارمند دستگاه‌های اجرایی فاقد مهد کودک دولتی به ازای هر فرزند زیر شش سال ماهانه حداکثر دو میلیون (۲۰۰۰۰۰۰) ریال قابل پرداخت است.**»

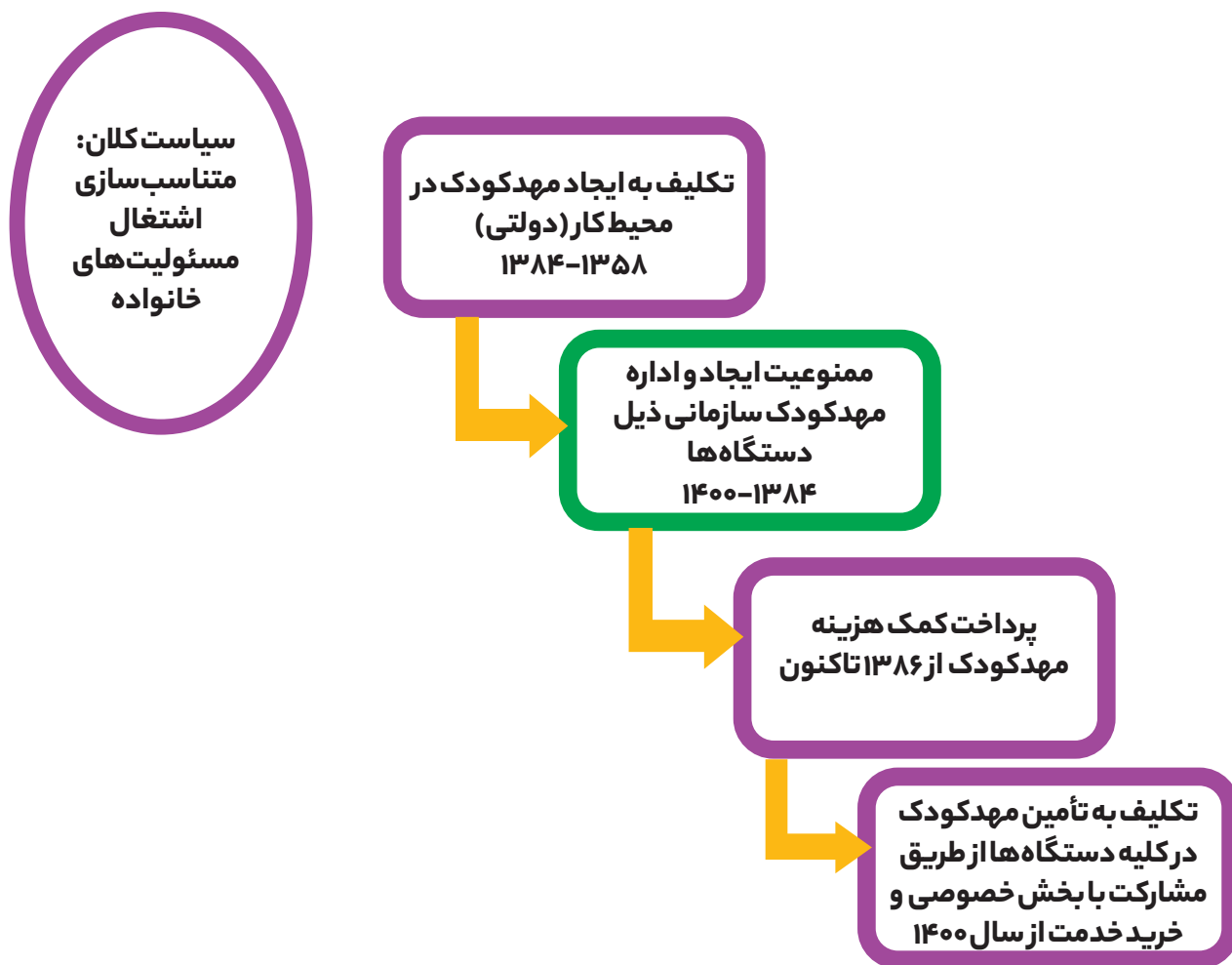
بدین ترتیب این بخشنامه امکان افزایش مبلغ کمک هزینه مهد کودک را بیشتر از سهم تعیین شده ممنوع کرده است. همان طور که ملاحظه می‌شود این رقم با هزینه واقعی مهد کودک تفاوت قابل ملاحظه‌ای دارد که در بخش دیگر این گزارش به تفصیل به آن اشاره خواهد شد.

اینکه چرا نظام حکمرانی کشور در مقطعی دستگاه‌ها را از داشتن چنین تسهیلاتی منع کرده روشن نیست^۱ باین حال به نظر می‌رسد بخشی از این مسئله در راستای کوچک‌سازی ساختار دستگاه‌های اجرایی و مشابه سازی نوع خدمات صورت گرفته است.

در قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» مصوب سال ۱۴۰۰ مجلس شورای اسلامی و نظر به مسائل شکل گرفته برای مادران شاغل، تلاش شد بخشی از این چالش نه در قالب تکلیف به احداث مهد کودک سازمانی بلکه از مسیر تأمین مهد کودک از طریق قرارداد با بخش خصوصی پوشش داده شود. در تبصره «۳» ماده (۲۲) قانون حمایت

۱. توجه به این نکته ضروری است که قانون مدیریت خدمات کشوری در قالب اصل ۸۵ قانون اساسی و خارج از فضای صحن به تصویب رسیده و در نتیجه به مشروح مذاکرات آن دسترسی وجود ندارد.

شکل ۱. «روند تقنینی تغییر سیاست‌های مرتبط با مهد کودک سازمانی»

بر این اساس و با توجه به چالش‌های پیش‌روی مادران شاغل به‌ویژه مادران دارای فرزند زیر شش سال و با توجه به گذشت حدود یک سال و نیم از تصویب قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» در ادامه تلاش شده ضمن احصای دستگاه‌های دارای مهد کودک سازمانی، چالش‌های پیش‌روی مادران شاغل برای نگهداری از فرزندان خردسال و همچنین موانع اجرایی شدن این حکم بررسی شود.

۲. بررسی وضعیت دسترسی به مهد کودک سازمانی ذیل دستگاه‌های اجرایی

همان‌طور که ذکر شد براساس تبصره «۳» ماده (۲۲) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت کلیه دستگاه‌های ذیل ماده (۲۹) قانون برنامه ششم توسعه مکلف به تأمین مهد کودک برای نگهداری از کودکان زیر شش سال مادران شاغل از طریق بخش خصوصی شده‌اند. بر همین اساس و با توجه به نامه‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی، وضعیت مهد کودک‌های سازمانی مورد بررسی قرار گرفت. اطلاعات به‌دست آمده از پاسخ دستگاه‌ها در جدول زیر به‌صورت خلاصه ذکر شده است:

جدول ۱. وضعیت دستگاه های اجرایی از حیث تسهیلات نگهداری از فرزند در ساعات کاری در سال ۱۴۰۱

دستگاه های اجرایی	آیا مهدکودک در سازمان وجود دارد	شیوه تسهیلات به مادران دارای فرزند خردسال
سازمان امور عشایر ایران	فاقد مهدکودک سازمانی	پرداخت هزینه مهدکودک مصوب دولت
وزارت دادگستری	فاقد مهدکودک سازمانی	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت
وزارت کار، تعاون و رفاه اجتماعی	فاقد مهدکودک سازمانی و فقدان آن در برخی کارخانجات و واحدهای تولیدی	پرداخت کمک هزینه مصوبه دولت
وزارت نیرو	فاقد مهدکودک سازمانی	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت
سازمان بهزیستی کل کشور	فاقد مهدکودک سازمانی	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت
استانداری تهران	مهدکودک در داخل سازمان وجود دارد	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت
وزارت امور اقتصادی و دارایی	فاقد مهدکودک سازمانی	پرداخت هزینه مهدکودک مصوب دولت
معاون علمی و فناوری ریاست جمهوری	انعقاد تفاهم نامه با بخش خصوصی و مهدکودک سازمانی	پرداخت هزینه مهدکودک
وزارت ورزش و جوانان	یک باب مهدکودک سازمانی در محل ستاد ^۱	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت
سازمان انرژی اتمی	دارای مهدکودک سازمانی باین حال برخی از شرکتهای خصوصی تابعه فاقد این امکان هستند	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت
سازمان صدا و سیما	دارای مهدکودک در فضای ستاد باین حال به علت بازسازی ^۲ تعطیل شده است بر این اساس در حال حاضر فاقد مهدکودک است	براساس پاسخ سازمان صدا و سیما، پرداخت کمک هزینه به صورت سلیقه ای و با ارقام متفاوت صورت می گیرد و از یک رویه واحد در همه استان ها تبعیت نمی کند. برای مثال در برخی از مراکز استان ها مبلغی معادل ۲۳۰ هزار تومان تا ۴۰۰ هزار تومان به عنوان کمک هزینه مهد پرداخت می شود. علاوه بر این در برخی از مراکز استان نیز حتی مبلغ کمک هزینه پرداخت نمی شود.
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	فاقد مهدکودک	پرداخت کمک هزینه مصوبه دولت
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	دارای مهدکودک در محل ساختمان ستاد و رایگان بودن آن برای کارکنان عدم استقرار مهدکودک در دانشگاه ها و واحدهای تابعه	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت برای سایر مادران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	دارای مهدکودک سازمانی در ساختمان ستاد ^۳	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت
وزارت آموزش و پرورش	فاقد مهدکودک	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت
وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	فاقد مهدکودک	پرداخت کمک هزینه مصوب دولت

۱. تمام موارد مهدکودک از حیث امور مدیریتی، تجهیز، نگهداری و مسائل حقوقی مطروحه ساماندهی و از طریق خرید خدمت خصوصی موضوع ماده (۲۷) قانون الحاق برخی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت واگذار و در حال حاضر مورد استفاده و بهره برداری کارکنان حوزه ستادی، کمیته ملی المپیک و شرکت توسعه و نگهداری اماکن ورزشی قرار گرفته است.

۲. براساس پاسخ سازمان صدا و سیما، از بین ۳۳ مرکز ۲۲ مرکز سازمان صدا و سیما فاقد مهدکودک هستند و مادران شاغل کمک هزینه نیز دریافت نمی کنند که عبارتند از: آبادان، آذربایجان شرقی، اصفهان، بوشهر، چهارمحال و بختیاری، گلستان، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، خلیج فارس، خوزستان، زنجان، سمنان، سیستان و بلوچستان، شیراز، قزوین، کرمان، کرمانشاه، کیش، گیلان، مازندران، مهاباد و البرز. در سه مرکز خراسان رضوی، کهگیلویه و بویراحمد و همدان از سوی سازمان مبلغی حق الزحمه نگهداری به صورت سلیقه ای پرداخت می شود. فقط دو مرکز استان یعنی آذربایجان غربی و قم دارای مهدکودک سازمانی هستند. تعدادی از مراکز از جمله اردبیل، ایلام، کردستان، لرستان، استان مرکزی و یزد قبلاً مهدکودک داشته اند که به دلایل مختلف جمع آوری شده اند.

۳. برخی از دانشگاه ها نیز دارای مهدکودک جهت نگهداری از فرزندان کارکنان یا دانشجویان هستند.

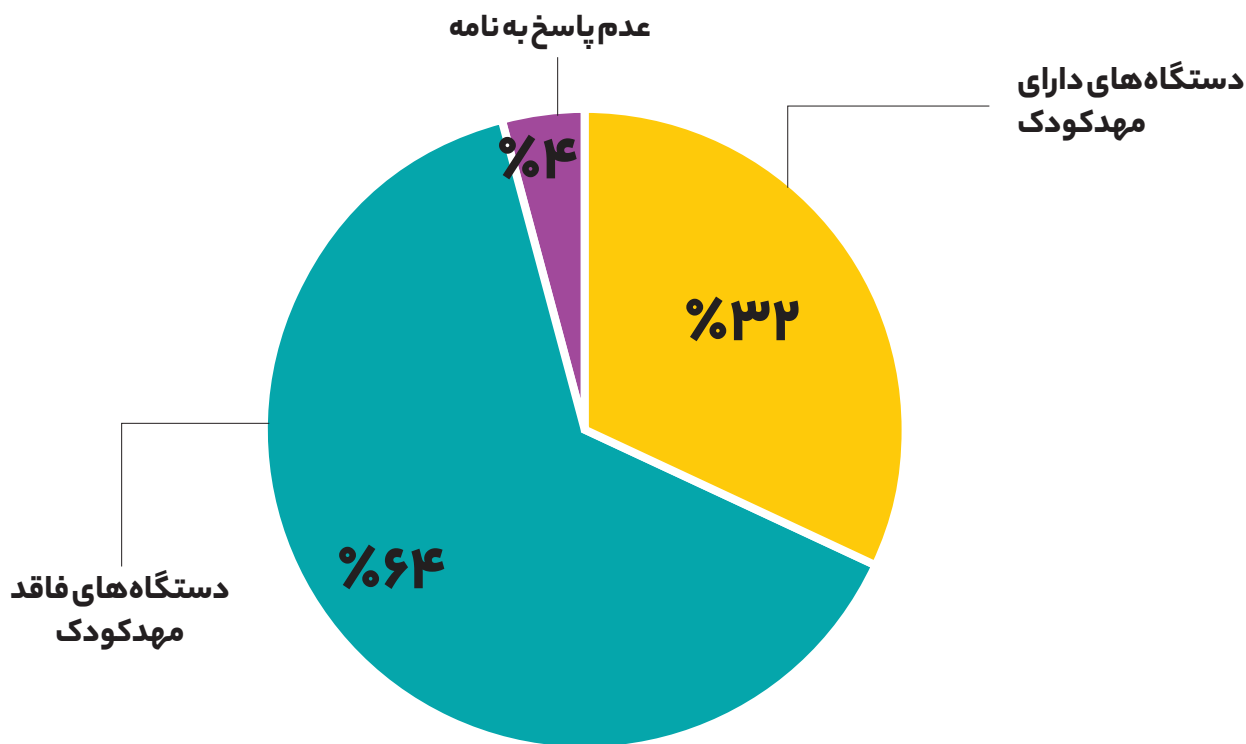
دستگاه‌های اجرایی	آیا مهدکودک در سازمان وجود دارد	شیوه تسهیلات به مادران دارای فرزند خردسال
وزارت راه و شهرسازی	فاقد مهدکودک	پرداخت کمک‌هزینه مصوب دولت
وزارت خارجه	فاقد مهدکودک - یکی از ساختمان‌های قدیمی وزارت خارجه در دست بازسازی و تجهیز و ایمن‌سازی برای مهدکودک است	پرداخت کمک‌هزینه مصوب دولت
شهرداری تهران	عدم پاسخ به نامه	_____
وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات	فاقد مهدکودک سازمانی	پرداخت کمک‌هزینه مصوب دولت
سازمان برنامه و بودجه	فاقد مهدکودک سازمانی	پرداخت کمک‌هزینه مصوب دولت
سازمان تبلیغات اسلامی	در ساختمان شهید نواب و در محل اداره کل بانوان قضایی جهت بهره‌برداری مادران شاغل اختصاص داده شده است.	اشاره ای در نامه به پرداخت کمک‌هزینه نشده است.
وزارت نفت	برخی از شهرها یا شرکت‌ها چون پژوهشگاه صنعت نفت یا بیمارستان بهداشت و درمان تهران به صورت مشارکتی یا مدیریت اکتشاف تهران از طریق قرارداد با بخش خصوصی دارای مهد بوده در برخی از شهرستان‌ها چون آبادان (شرکت پالایش نفت آبادان) در شازند اراک (شرکت پالایش نفت امام خمینی (ره))، در منطقه عسلویه و ماهشهر (شرکت خدمات صنایع پتروشیمی ماهشهر) دارای قرارداد با بخش خصوصی یا مهد مشارکتی هستند. اما سایر شرکت‌ها و بخش‌های ستادی مستقر در تهران فاقد مهدکودک هستند.	پرداخت کمک‌هزینه مهدکودک
سازمان حفاظت از محیط زیست	فاقد مهدکودک	پرداخت کمک‌هزینه مصوب دولت
وزارت کشور	فاقد مهدکودک	پرداخت کمک‌هزینه مصوب دولت

مأخذ: پاسخ دستگاه‌های اجرایی به نامه مرکز پژوهش‌ها به شماره ۵۹۱۳/۱۶۲۰۰/۸۲ و ۵۹۱۲/۱۶۲۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۴/۲۶ و ۱۷۲۵۳/۱۶۲۰۰/۸۲ و ۱۷۲۵۴/۱۶۲۰۰/۸۲ مورخ ۱۴۰۱/۱۲/۱

علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت نفت از جمله این موارد هستند که چهار دستگاه اول در محل خود دستگاه، مهدکودک مستقر بوده و معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری و وزارت نفت از طریق قرارداد با بخش خصوصی تسهیلاتی را در این زمینه به مادران شاغل ارائه کرده‌اند. با این حال توجه به این نکته نیز ضروری است که مهدکودک سازمان‌های یادشده عموماً در محل ستاد مستقر بوده و در سایر واحدهای تابعه چنین امکانی فراهم نیست.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود ۱۶ دستگاه از ۲۵ دستگاه‌های اجرایی که با آنها نامه‌نگاری شده، فاقد مهدکودک هستند و صرفاً مبتنی بر دستورالعمل قانون بودجه ۱۴۰۱ مبلغ کمک‌هزینه مهد را به مادران شاغل دارای فرزند زیر ۶ سال پرداخت می‌کنند. تنها برخی از دستگاه‌ها شرایط مناسب‌تری را در این زمینه تأمین کرده‌اند، وزارت ورزش و جوانان، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، استانداری تهران، سازمان انرژی اتمی و معاونت

نمودار ۱. وضعیت مهدکودک‌های سازمانی در دستگاه‌های اجرایی در سال ۱۴۰۱

مادران شاغل دارای فرزند خردسال با مشکلات عدیده‌ای مواجه شوند که تبعات آن را می‌توان در کاهش تعداد فرزندان و یا ترک شغل یا فشار نقشی ملاحظه کرد. در ادامه به برخی از مهم‌ترین چالش‌های مادران شاغل دارای فرزند خردسال اشاره خواهد شد.

با توجه به نمودار فوق از مجموع ۲۵ دستگاه نامه‌نگاری شده، تنها ۳۲ درصد دستگاه‌ها دارای مهد سازمانی بوده و ۶۴ درصد فاقد مهد سازمانی هستند که نسبت قابل تأملی است. فقدان مهد سازمانی که عمدتاً برآمده از ممنوعیت قانونی قانون خدمات کشوری بوده، سبب شده بسیاری از

۳. چالش‌های پیش روی مادران شاغل به دلیل جایگزینی مهد سازمانی با کمک هزینه مهد کودک

یادشده رفع خواهد شد.

- عدم تطابق کمک هزینه مهد کودک ابلاغ شده با هزینه‌های واقعی

با توجه به واگذاری مهدکودک‌ها به بخش خصوصی یکی از چالش‌های مادران شاغل عدم تطابق کمک هزینه دولت با هزینه واقعی مهد کودک است. به رغم اینکه دولت هر ساله ذیل بخشنامه ضوابط اجرایی بودجه سنواتی مبلغ کمک هزینه مهد کودک را برای مادران شاغل دارای فرزند زیر شش سال تعیین می‌کند اما بررسی مبلغ تعیین شده نشان می‌دهد کمک هزینه اختصاص داده شده بسیار ناچیز است.

- عدم مهد کودک ذیل تمامی سازمان‌ها برای مادران شاغل

همان‌طور که جدول ۱ نشان می‌دهد دستگاه‌های محدودی در کشور دارای مهد کودک هستند و صرفاً کمک هزینه مهد به مادران شاغل دارای فرزند خردسال زیر شش سال پرداخت می‌شود. این بدین معنی است که مادران شاغل جهت نگهداری از فرزندان خود با چالش‌ها و نگرانی‌های متعددی دست‌به‌گریبان هستند. پیدا کردن فرد یا مهد کودکی مطمئن که از استانداردهای مناسبی برخوردار بوده و با مسائل تربیتی و فرهنگی خانواده نیز هماهنگ باشد، موضوع مسافت از محل کار، دوری از فرزند شیرخوار برای مدت طولانی و ... برخی از این نگرانی‌هاست. این در حالی است که اگر مهد کودک در جوار محل کار باشد بخشی از نگرانی‌های

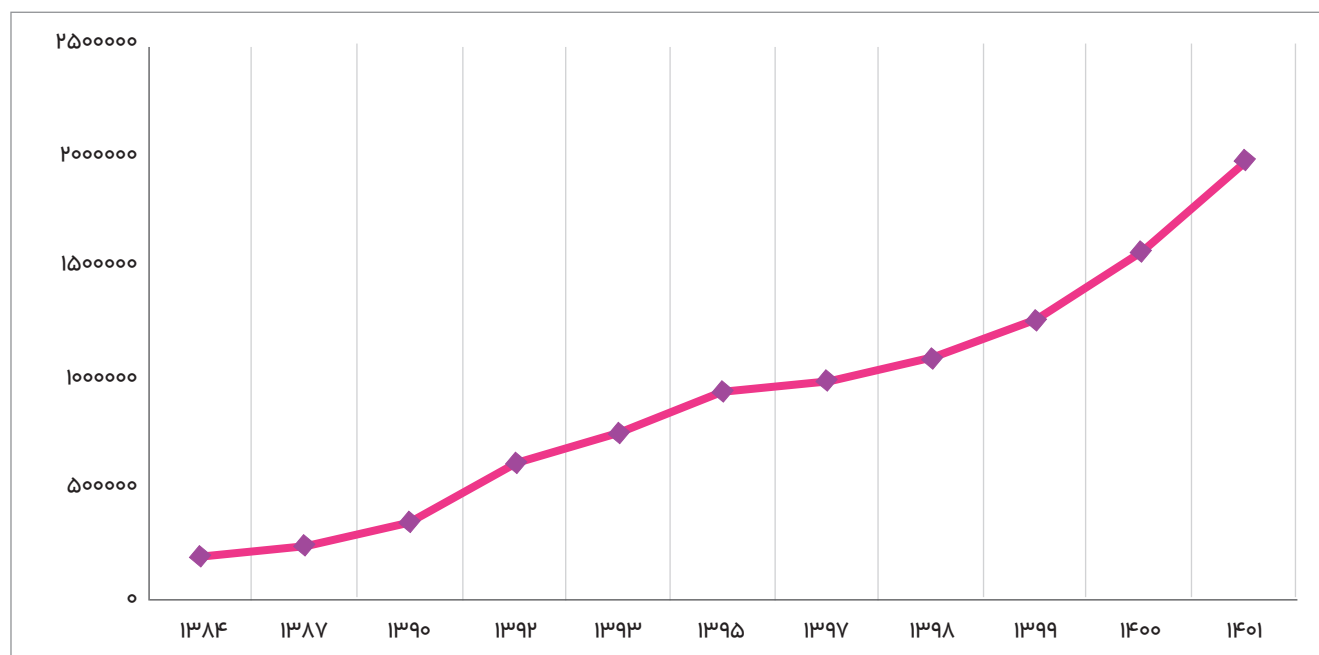
جدول ۲. بررسی مبلغ کمک هزینه مهد کودک از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۴۰۱

سال	مبلغ کمک هزینه مهد کودک - به ریال	درصد رشد
۱۳۸۴	۲۰۰۰۰۰۰	—
۱۳۸۷	۲۵۰۰۰۰۰	۲۵
۱۳۹۰	۳۶۰۰۰۰۰	۴۴
۱۳۹۲	۶۳۰۰۰۰۰	۷۵
۱۳۹۳	۷۶۰۰۰۰۰	۶/۲۰
۱۳۹۵	۹۵۰۰۰۰۰	۲۵
۱۳۹۷	۱۰۰۰۰۰۰۰	۲/۵
۱۳۹۸	۱۱۰۰۰۰۰۰	۱۰
۱۳۹۹	۱۲۶۵۰۰۰۰	۱۵
۱۴۰۰	۱۵۹۰۰۰۰۰	۷/۲۵
۱۴۰۱	۲۰۰۰۰۰۰۰	۸/۲۵

مأخذ: احصا شده توسط نگارنده از ضوابط اجرایی بودجه سنواتی.

در نمودار زیر رشد روند این کمک هزینه از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۴۰۱ مقایسه شده است.

نمودار ۲. روند رشد حداکثر کمک هزینه مهد کودک برای زنان شاغل از سال ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۱ (به ریال)

مأخذ: احصا شده توسط نگارنده از ضوابط اجرایی بودجه سنواتی.

خدمات رفاهی کارکنان دولت منظور در قوانین بودجه سنواتی برای ارائه تسهیلات رفاهی و تشویق کارکنان و کمک هزینه مسکن به صورت نقدی یا صور دیگر براساس موافقتنامه ای که با سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور [سازمان برنامه و بودجه] و یا استان مبادله خواهد شد، استفاده شود، لیکن الزام به تبادل موافقتنامه ناظر بر نحوه پرداخت است و با عدم تبادل موافقتنامه عدم استحقاق اشخاص به برخورداری از امتیاز مقرر و مصرح در قانون حاصل نمی شود. بنابراین با توجه به اینکه هم در ماده (۷۸) قانون مدیریت خدمات کشوری^۲ و هم در ضوابط اجرایی بودجه در سال های مختلف استحقاق بانوان مستخدم دولت دارای فرزند خردسال حسب مورد با سنین مختلف برای برخورداری از هزینه مهد کودک پیش بینی شده است و دستگاه متبوع مستخدم و سازمان برنامه و بودجه دارای تکلیف قانونی و پیش بینی بودجه جهت پرداخت آن می باشند و عدم تبادل موافقتنامه نافی استحقاق آنان به برخورداری از هزینه مهد کودک نیست آرای شعب ۱۴ و ۱۰ تجدیدنظر دیوان عدالت اداری به شرح مندرج در گردش کار که آرای شعب ۴۶ و ۲ بدوی دیوان عدالت اداری را عیناً تأیید کرده و بر ورود شکایت بانوان ذی نفع بر برخورداری از هزینه مهد کودک صادر شده صحیح و موافق مقررات تشخیص شد. این رأی به استناد بند «۲» ماده (۱۲) و ماده (۸۹) قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب سال ۱۳۹۲ برای شعب دیوان عدالت اداری و سایر مراجع اداری مربوط در موارد مشابه لازم الاتباع است» [۹]. از سوی دیگر بنا بر اعلام بسیاری از دستگاه ها، مادران شاغل حجمی، شرکتی یا ساعتی به دریافت این کمک هزینه قادر نیستند که این مسئله خود یکی از چالش های پیش روی مادران شاغل است. این مسئله علاوه بر تبعیض ایجاد شده به هزینه کرد بیشتر این مادران برای موضوع مهد کودک منجر شده است. براساس گفته های مشاور امور بانوان و خانواده وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در کارخانجات و واحدهای تولیدی بسیاری از این قوانین اجرا نمی شود و حتی ساعت شیردهی نیز اعمال نمی گردد. برخی از کارگاه ها و مجموعه های غیردولتی نیز بعد از مرخصی زایمان با زنان خاتمه قرار کار اعلام می کنند. به عبارت دیگر بسیاری از مادران شاغل در بخش خصوصی و تابع قانون کار از امکانات نگهداری کودک و ساعت شیردهی بهره مند نیستند [۱۰]. این در حالی است که با مستقر بودن مهد کودک در سازمان یا انعقاد قرارداد با بخش خصوصی چنین تبعیضی رخ نمی داد.

همان طور که ملاحظه می شود روند رشد این هزینه صعودی است و از سال ۱۳۹۹ تاکنون نیز شیب آن روند صعودی بیشتری داشته است که البته این روند صعودی به دلیل افزایش نرخ تورم صورت گرفته و به معنی ارائه تسهیلات بیشتر به مادران شاغل تلقی نمی شود. توجه به این نکته ضروری است که این کمک هزینه تنها هزینه بسیار کوچکی از هزینه واقعی مهد کودک را تشکیل می دهد (این مسئله در پاسخ مشاوران امور زنان و خانواده دستگاه های اجرایی نیز مورد تأکید قرار گرفته است). نکته دیگر قابل توجه آنکه در تعیین این مبلغ تفاوتی بین کلان شهرها و شهرهای کوچک تر گذاشته نشده و به همه یک مبلغ یکسان پرداخت می شود. این در حالی است که تفاوت قابل توجهی بین هزینه مهد کودک در شهرستان با کلان شهری چون تهران وجود دارد.^۱

در حقیقت به علت غیر واقعی تعیین شدن این کمک هزینه، در عمل مادران شاغلی که مجبور به گذاشتن فرزندان خود در مهد کودک هستند، هزینه بسیار بیشتری از کمک هزینه پاداشده را جهت نگهداری فرزند خود باید پرداخت کنند. توجه به این نکته ضروری است که حداقل حقوق یک کارگر در سال ۱۴۰۱ حدود ۴ میلیون ۱۷۹ هزار تومان است [۸]. این در حالی است که هزینه مهد کودک در شهری چون تهران حداقل سه میلیون تومان^۲ به صورت ماهانه جهت نگهداری کودک به مدت هشت ساعت است که پاسخگوی تأمین چنین هزینه ای رانمی کند. علاوه بر این در صورتی که یک مادر چند فرزند زیر شش سال داشته باشد این هزینه چند برابر شده و در نتیجه چالش مادر شاغل دوچندان خواهد شد.

– عدم پرداخت کمک هزینه مهد کودک به تمامی مادران شاغل یا دارای قرارداد حجمی و شرکتی

با وجود تأکید قانون بر ضرورت پرداخت کمک هزینه مهد کودک به همه مادران شاغل در دستگاه های اجرایی، بررسی ها نشان می دهد برخی از دستگاه ها از پرداخت این کمک هزینه در برخی از مقاطع زمانی به دلایلی چون عدم انعقاد تفاهم نامه با سازمان برنامه و بودجه سر باز زده اند امری که موجب صدور رأی وحدت رویه از سوی دیوان عدالت اداری به لزوم پرداخت کمک هزینه مهد کودک به کارمندان زن آموزش و پرورش شده است: در متن رأی وحدت رویه دیوان عدالت اداری در این زمینه آمده است: «هر چند مطابق ماده (۴۰) قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب سال ۱۳۸۴ مقرر شده است اعتبارات برنامه

۱. توجه به این نکته ضروری است که در حال حاضر استاندارد مشخصی برای میزان شهریه مهدکودک ها توسط سازمان تعلیم و تربیت ملی کودک که جایگزین سازمان بهزیستی کل کشور شده تعیین نشده است و سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک صرفاً در بخشنامه خود ذیل ماده (۲۱) مشخص نموده: «تا زمان راه اندازی سامانه خدمات الکترونیک مدیریت و نظارت سازمان، میزان شهریه برای یک سال (از مهرماه ۱۴۰۱ تا پایان شهریور ۱۴۰۲) به صورت حداکثر با افزایش ۴۰ درصدی نسبت به شهریه مصوب کمیته انتقال در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ با پیشنهاد اداره یا مدیریت آموزش و پرورش شهرستان/ منطقه/ ناحیه و تأیید شورای برنامه ریزی و نظارت تعلیم و تربیت کودک استان تعیین و به مؤسس ابلاغ می گردد».

۲. این مبلغ از طریق برآورد احصا شده از تماس با حدود ۱۰ مهدکودک در شهر تهران به تفکیک مناطق مختلف شهری احصا شده است. البته لازم به ذکر است مطابق با بخشنامه ساماندهی و مدیریت امور اجرایی کودکان ها زمان متعارف ارائه خدمت در کودکانستان ۶ ساعت (۷ تا ۱۳) یا (۱۳ تا ۱۸) تعیین شده و براین اساس این هزینه مضاعف بر زمان نگهداری متعارف است.

۳. «در دستگاه های مشمول این قانون کلیه مبانی پرداخت خارج از ضوابط و مقررات این فصل به استثنای پرداخت های قانونی که در زمان بازنشسته شدن یا از کارافتادگی و یا فوت پرداخت می گردد و همچنین برنامه کمک های رفاهی که به عنوان یارانه مستقیم در ازای خدماتی نظیر سرویس رفت و آمد، سلف سرویس، مهدکودک و یا سایر موارد پرداخت می گردد، با اجرای این قانون لغو می گردد».

■ تعطیلی مکرر مهدکودک‌ها و مدارس و چالش‌های مرخصی مادران شاغل

یکی از چالش‌های قابل تأمل مادران شاغل دارای فرزند خردسال تعطیلی مکرر مهدکودک‌ها به دلایلی چون آلودگی هوا، سرما و برف، شیوع بیماری‌ها و ... است. برای مثال در ایام همه‌گیری کرونا، مهدکودک‌ها یکی از اولین مواردی بود که از سوی دولت تعطیل اعلام شد. این مسئله در دوران آلودگی هوا و یخبندان نیز صادق است. توجه به این نکته ضروری است که در این شرایط مادران شاغل تعطیل نیستند و وقتی تعداد این تعطیلات افزایش می‌یابد، چالش‌های متعددی برای مادران شاغل ایجاد می‌شود. برای مثال از ابتدای مهرماه تا پایان دی ۱۴۰۱ به دلایل مختلف چون آلودگی هوا یا سرما و بارش برف و باران مدارس و مهدکودک‌ها مدارس شهر تهران تنها ۳۸ روز فعال بوده‌اند [۱۱]. اگرچه استانداری در بخشنامه خود بر لزوم همراهی با مادران شاغل همواره تأکید ورزیده با این حال واقعیت این است که ساختارهای غیرمنعطف شغلی و همچنین فقدان زیرساخت لازم برای بهره‌مندی از دورکاری و عدم نهادینه شدن فرهنگ این مسئله منجر شده عمده مادران شاغل از این امکان نتوانند بهره‌مند شوند. به‌ویژه آنکه استفاده از این امکان منوط به موافقت مدیران سازمان‌هاست. با توجه به اینکه زیرساخت لازم برای انجام دورکاری به صورت واقعی طراحی نشده لذا اکثریت مدیران دورکاری را به نوعی مرخصی تلقی می‌کنند.

■ عدم انطباق ساعات شروع و تعطیلی مهدکودک‌ها و مدارس با ساعت کار مادران شاغل

یک جزء بسیار مهم و فراموش شده نظام مراقبت کودک در ایران عدم تطابق زمان تعطیلی روزانه و سالیانه مدارس و مهدکودک‌ها با ساعات کاری مادران شاغل است [۱۲]. این مسئله برای مادران شاغل در بخش خصوصی بسیار پررنگ‌تر و نگران‌کننده‌تر از مادران شاغل در بخش دولتی است. چراکه ساعات کاری در بخش خصوصی بسیار طولانی‌تر و در مواردی بی‌قاعده‌تر از بخش دولتی است. علاوه بر این مادران شاغلی که مجبور به نوبت کاری شب هستند به‌ویژه کادر بیمارستان‌ها یا شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی نیز در این زمینه با چالش‌های متعددی در خصوص نگهداری از

فرزند خردسال خود در نوبت کاری شب مواجه‌اند چراکه در این ساعات هیچ مهدی کار نمی‌کند. بر این اساس می‌توان گفت عدم انطباق ساعات، معضلات جدی را برای مادران شاغلی ایجاد کرده که به هر دلیل از حمایت خانواده خود برای نگهداری از فرزند برخوردار نیستند. در چنین شرایطی بسیاری از مادران یا ناچار به ترک شغل خود می‌شوند یا مکرراً مجبور به مرخصی هستند که نارضایتی مدیران و کارفرمایان را به همراه دارد و یا ناچار هستند فرزند را تنها در خانه رها کنند که این مسئله نیز آسیب‌زا است. اگرچه مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۹۵/۶/۲ با تصویب قانون کاهش ساعات کاری زنان شاغل دارای شرایط خاص را ساعات کار هفتگی بانوان شاغل دارای فرزند زیر شش سال را از چهل و چهار ساعت به سی و شش ساعت تقلیل داد و این مسئله کمک شایانی را به مادران کرده است اما از یک سو این قانون در تمامی بخش‌ها و دستگاه‌ها اجرا نمی‌شود، ثانیاً بخش خصوصی از اجرای آن سر باز می‌زند. علاوه بر این، امکان یادشده تنها برای مادران دارای فرزند خردسال زیر ۶ سال لحاظ شده و مادران شاغل دارای فرزند پیش‌دبستانی و سال اولی را که مراقبت بیشتری را خواهان هستند دربر نمی‌گیرد.

■ عدم دستورالعمل آموزشی مصوب در خصوص مهدهای سازمانی

همان‌طور که ذکر شد اگرچه برخی از دستگاه‌های اجرایی در سازمان اقدام به تأمین مهد برای کارکنان خود کرده‌اند و این مسئله تسهیلاتی را برای مادران شاغل ذیل آنها ایجاد کرده اما عدم توجه به محتوای آموزشی مناسب به تفکیک سنین کودکان و عدم رعایت برخی از استانداردها در فضا و محتوای آموزشی، فضاهای مذکور را به مکانی صرفاً جهت نگهداری کودکان تقلیل داده و از کارکرد آموزشی و تربیتی آن و حتی فراغت‌ی کاسته است. همین مسئله به عدم استقبال برخی از مادران از مهدهای سازمانی به‌ویژه مادران دارای فرزند ۷-۴ سال شده است. همان‌طور که ذکر شد در شیوه‌نامه «ساماندهی و مدیریت امور اجرایی کودکان» که برای سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ از سوی سازمان ملی تعلیم و تربیت تهیه شده نیز برای این موضوع تدبیر ویژه‌ای اندیشیده نشده است.

جمع‌بندی و پیشنهاد

مبتنی بر ضوابط اجرایی بودجه سنواتی به بانوان دارای فرزند زیر شش سال پرداخت می‌شود. با این وجود، با تصویب قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت و تکلیف کلیه دستگاه‌های مذکور در ماده (۲۹) قانون برنامه ششم توسعه به تأمین مهدکودک از طریق قرارداد

با وجود اهمیت موضوع حمایت از مادران شاغل در راستای مراقبت و نگهداری از کودکان خردسال متأسفانه به علت ممنوعیت ماده (۲۳) قانون خدمات کشوری به ایجاد و اداره مهد سازمانی، مهدهای کودک ذیل بسیاری از دستگاه‌ها تعطیل شده و صرفاً کمک هزینه مهدکودک

هستند و عدم زیرساخت مناسب نیز مانع از پیشبرد کار می‌شود. لزوم استفاده از مربی مناسب و کارآمد و قرارداد با او نیز از دیگر چالش‌های پیش رو است.

۵- محدود بودن تعداد مادران دارای فرزند خردسال: محدود

بودن تعداد مادران شاغل در برخی از دستگاه‌های اجرایی و همچنین احتمال عدم استقبال بانوان از این مسئله از جمله دلایل دیگری است که در این زمینه مطرح شده است. کیفیت پایین برخی از مهدهای سازمانی و عدم ارائه آموزش‌های تخصصی ذیل آنها از جمله دلایلی است که در خصوص عدم استقبال برخی از مادران ذکر شده است. این در حالی است که همه کارمندان یک سازمان اعم از مادران و پدران شاغل از این امکان برای فرزندان خود می‌توانند بهره ببرند و بر این اساس این چالش چندان منطقی به نظر نمی‌رسد.

۶- تلقی منفی مدیران سازمانی از ایجاد مهد داخل سازمان یا عدم باور به هزینه کرد در راستای عقد قرارداد با بخش خصوصی

۷- ممنوعیت پرداخت کمک هزینه بالاتر از رقم تعیین شده در ضوابط اجرایی بودجه سنواتی: با توجه به تعیین سقف کمک هزینه مهد کودک در بخشنامه ضوابط اجرایی بودجه سنواتی، از منظر حقوقی پرداخت کمک هزینه مهد کودک بیش از رقم تعیین شده به مادران شاغل دارای فرزند زیر شش سال ممنوع است. بر این اساس در صورتی که دستگاهی خواهان پرداخت مبلغی بیش از کمک هزینه تعیین شده باشد، برخلاف قانون عمل کرده است. بر همین مبنا ضوابط بودجه مانع از افزایش این رقم و نزدیک کردن به رقم واقعی توسط دستگاه‌هاست. با توجه به چالش‌های مذکور به منظور اصلاح فرایند تأمین مهد کودک‌های سازمانی و تقویت سیاست‌های حمایتی از مادران شاغل دارای فرزند خردسال برای نگهداری و مراقب از آنها در ساعات کاری دو سناریو جهت اصلاح فرایند قابل طرح است:

۱- اختصاص اعتبارات مورد نیاز برای ایجاد مهد کودک سازمانی در دستگاه‌های اجرایی در قالب اختصاص ردیف بودجه مجزا در بودجه سنواتی

۲- افزایش سقف کمک هزینه مهد کودک متناسب با شهریه مهد کودک‌ها

به نظر می‌رسد با توجه به چالش‌های پیش روی عقد قرارداد دستگاه‌ها با مهد خصوصی و در صورت عدم اختصاص ردیف اعتباری مجزا برای تحقق این مسئله، عملیاتی‌ترین راه حل افزایش سقف کمک هزینه مهد کودک توسط دولت است به نحوی که حداقل یک سوم هزینه متعارف مهد کودک جبران شود.

با بخش خصوصی یا خرید خدمت، این ممنوعیت نسخ جزئی از منظر «ایجاد مهد کودک» شد. به رغم گذشت یک سال و نیم از تصویب قانون، نامه‌نگاری با دستگاه‌های اجرایی نشان می‌دهد ۱۶ دستگاه از ۲۵ دستگاهی که با آنها نامه‌نگاری شده، در راستای فعال‌سازی این تکلیف قانونی اقدامی انجام نداده‌اند و تنها در هشت دستگاه شاهد مهد سازمانی هستیم. با توجه به مصاحبه و نامه‌نگاری صورت گرفته با مشاوران امور زنان و خانواده دستگاه‌های اجرایی، برخی از چالش‌هایی که دستگاه‌های اجرایی در راستای عملیاتی کردن این ماده نام برده‌اند به شرح زیر است:

۱- عدم تخصیص اعتبارات مشخص برای تأمین مهد کودک

سازمانی جهت عقد قرارداد با بخش خصوصی: عمده دستگاه‌ها یکی از چالش‌های پیش روی اجرای این حکم را عدم تخصیص اعتبارات مشخص برای این مسئله عنوان کرده‌اند چرا که لازمه عقد قرارداد با مهد خصوصی، تخصیص اعتباراتی مجزا و تأمین بخشی از هزینه مهد از سوی دستگاه‌های اجرایی است. توجه به این نکته ضروری است که هزینه مهد کودک خصوصی در کلان شهرها به ویژه تهران که بخش عمده‌ای از سازمان‌ها و ارگان‌ها در آن مستقر هستند، نسبتاً بسیار است و این مسئله امکان قرارداد با بخش خصوصی را با دشواری مواجه می‌سازد.

۲- پراکندگی جغرافیایی واحدها و بخش‌ها که نیازمند تعدد

در عقد قرارداد خواهد شد: یکی دیگر از چالش‌ها در اجرای این حکم این نکته است که در مورد دستگاه‌هایی که به صورت ستاد و صف (در قالب استان‌ها و شهرستان‌ها) فعالیت می‌کنند یا در یک ساختمان مستقر نیستند، با توجه به پراکندگی جغرافیایی واحدها و بخش‌ها امکان استفاده از یک مهد کودک متمرکز وجود ندارد و همین مسئله چالش‌هایی را در خصوص عقد قرارداد از منظر اعتبارات ایجاد خواهد کرد.

۳- عدم مناسب بودن شرایط برخی از محیط‌های کاری: برخی

از سازمان‌ها، واحدها یا کارگاه‌ها از منظر شرایط محیطی و آلودگی دارای شرایط مناسبی برای ایجاد مهد همجوار نیستند و همین مسئله امکان ایجاد مهد داخل محیط کار یا همجوار با آن را با چالش مواجه ساخته است، علاوه بر این به علت آلودگی و یا مخاطره آمیز بودن محیط کار (برای مثال قرار داشتن کارگاه در حومه شهر) احتمال همراه آوردن کودکان توسط خانواده‌ها بسیار کم است.

۴- عدم زیرساخت مناسب برای استقرار مهد سازمانی:

از سوی دیگر بسیاری از دستگاه‌ها فاقد فضایی مناسب در ساختمان‌های ستادی جهت نگهداری از کودکان با استانداردهای لازم

بر این اساس به دولت پیشنهاد می‌شود:

- به‌منظور حمایت از مادران شاغل، مبلغ کمک‌هزینه مهدکودک تا زمانی که دستگاه‌ها نسبت به عقد قرارداد با بخش خصوصی اقدام نکرده‌اند به حداقل یک‌سوم هزینه متعارف مهدکودک افزایش دهد. سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک به‌عنوان نهاد متولی موضوع مهدکودک‌ها موظف به اعلام مبلغ هزینه متعارف در ابتدای هر سال است. این مبلغ باید با توجه به تفاوت هزینه‌ها به تفکیک کلان‌شهرها و سایر شهرها تعیین شود.
- سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک مکلف است مطابق با تبصره «۱» ماده (۵) اساسنامه خود نسبت به تعیین ضوابط مهدهای سازمانی و استانداردسازی فضا و کیفیت ارائه خدمات به کودکان مادران شاغل برای محیط‌های کاری و تدوین دستورالعمل محتوای آموزشی آنها اقدام کند.

علاوه‌براین اجرای اقدام‌های زیر در دستگاه‌ها به‌منظور تسهیل شرایط مادران شاغل نیز ضروری به‌نظر می‌رسد:

- ضرورت تدبیر ویژه دستگاه‌هایی که در آن مادر مجبور به ارائه خدمت در نوبت کاری شب است به تأمین محل مناسبی برای نگهداری از کودکان فارغ از سن کودک،
- پرداخت کمک‌هزینه مهدکودک به همه مادران شاغل فارغ از نوع قرارداد،
- طراحی و اجرای برنامه‌های بهداشتی و سنجش سلامت مادران شاغل،
- برگزاری دوره توانمندسازی مادران شاغل به‌منظور فرزندپروری و کاهش تنش‌های شغلی با مادری و همسری.

منابع و مآخذ

- [۱] مرکز آمار ایران.
- [۲] پیمایش ملی خانواده، جهاد دانشگاهی واحد استان البرز، ۱۳۹۸.
- [۳] کاردوانی، راحله؛ تاج‌زینی، علی‌اکبر؛ میرخانی، عزت‌السادات؛ سجادی، سیدمهدی، «تبیین الگوهای سیاستی و تحولات سیاستگذاری اجتماعی در ایران در حوزه «مادری/اشتغال»»، پژوهش‌نامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هشتم، ش ۴، ۱۳۹۶.
- [۴] بهروزنیا، هلیا؛ شفیع‌آبادی، عبدالله، «چالش‌های پیش روی مادران شاغل در حیطه نگهداری از فرزند خردسال: مطالعه کیفی پدیدارشناسانه»، فصلنامه رویش روانشناسی، ش ۳، شماره پیاپی ۷۲، ۱۴۰۱.
- [۵] بی‌بی رازقی نصرآباد، حبیه، «برقراری توازن میان نقش‌های شغلی و خانوادگی: تجربه زنان شاغل در شهرداری شهر تهران»، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، دوره ۲۴، ش ۹۴، ۱۴۰۰.
- [۶] عباسی، علی؛ امامی، داریوش، «مهندسی مجدد مهدهای کودک حلقه مفقوده در چرخه توسعه منابع انسانی کشور»، ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، ش ۱۵۷، ۱۳۹۲.
- [۷] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، سامانه قوانین و مقررات، Available: <https://rc.majlis.ir/fa>. [online].
- [۸] [online]. Available: <https://shenasname.ir/kar/37442-%D8%AC%D8%AF%D9%88%D9%84-%D8%AD%D9%82%D9%88%D9%82-%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D9%85%D8%B2%D8%AF-1401>.
- [۹] مصوبات هیئت عمومی دیوان عدالت اداری، «مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی»، Available: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1045574>. [online].
- [۱۰] کاردوانی، راحله، «آسیب‌شناسی اجرای سیاست‌های اجتماعی تسهیل «مادری/اشتغال» در ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی سیاستگذاری عمومی، المجلد دوره ۵، شماره ۱، ۱۳۹۸.
- [۱۱] [online]. Available: <https://www.mehrnews.com/news/5684674/>.
- [۱۲] کاردوانی، راحله، «تجارب مادران شاغل از سیاست‌های مراقبت از کودک در ایران: مطالعه پدیدارشناختی»، فصلنامه علمی پژوهشی زن در توسعه و سیاست، المجلد دوره ۱۷، ش ۱، ۱۳۹۸.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ (۱۵ خط) صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir